

JIRÍ KUTHAN (ed.)

VÁCLAV IV.

Římský a český král

Doba, duchovní proudy a dění v předhusitských Čechách

KAROLINUM

Dnd es gelichach noch dem tode
moysi des dieners vnseris heren
so das vnser herre redte zu iosue
dem sone moysi dem diener moysi
vnd sprach zu im. Moyses
mein diener ist tot. ste auf vnd
tzeuch vber disen iordan. du
vnd alles volk mit dir in die
erde die ich geben wil den kin
dern israhels. Ein ydliche stat
die do tritt der turt ewers fules
wil ich euch geben als ich ge
sprochen habe zu moysi. Von
der wustennunge vnd von dem
perge liban vntz bis zu dem
grossen wasser eufriaten. Alle
erde der etheer vntz bis zu dem
grossen mer gegen dem vnder
gank wirt ewer creis. Nie
mant mag euch wider steen
alle die tage demes lebens.

als ich bin gewesen mit moy
si also wil ich sein mit dir. Ich
nicht wil ich lasen noch vor
lasen dich. Sterke dich vnd
bis crestig. wenne du mit dem
los teilen wirst disem volke
die erde vnnme die ich geswo
ren habe demen veteren also
das ich in sie gebe. Crestige
dich vnd bis stark so das du
behutest vnd tust alle rethli
che. Die dir gepoten hat moy
ses mein diener. Nicht neige
von ir zu der rechten oder zu
der linken. so das du vorne
mest alles du tust. Nicht sol
ab tziehen das buch diser. e.
von deinem munde. sonder
gedenken soltu dornne tag vn
nacht so das du behutest vn
tust alles das geschrieben ist
do inne. Denne leitestu demen
wek vnd vornymest in. Sich
ich gepote dir. Sterke dich
vnd bis crestig. Nicht erschak
noch vorchte dich wenn mit
dir ist dem herre got zu wel
chem du tzenhest. vnd iosue
gepot den fursten des volkes
sprechende. Geet durch die
mitte der purge vnd gepitet
dem volke vnd sprechet. Be
reit et euch speise. wenne
noch dem dritten tage wert
ir tziehen vber den iordan
vnd wert ein geen zu besitze

JIŘÍ KUTHAN (ed.)

VÁCLAV IV.

Římský a český král

Doba, duchovní proudy a dění v předhusitských Čechách

IVAN HLAVÁČEK

JIŘÍ KUTHAN

JAN ROYT

ŠTĚPÁN VALECKÝ

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum

Tato studie vznikla v rámci programu NAKI II DG16P02H054
„Český a římský král Václav IV. – doba, duchovní proudy a dění
v předhusitských Čechách v evropském kontextu“.

Recenzovali:

PhDr. Ivo Kořán, DrSc.

Prof. Dr. Tomasz Węclawowicz

Přebal: Trůnící král Václav IV. v iniciále E. Bible Václava IV.

Wien, Österreichische Nationalbibliothek. Cod. 2761, fol. 2v.

S. 2: Iniciála ke knize Ezdrášově. Bible Václava IV.

Wien, Österreichische Nationalbibliothek. Cod. 2761, fol. 112r.

S. 3: Stavba Šalamounova chrámu. Bible Václava IV.

Wien, Österreichische Nationalbibliothek. Cod. 2760, fol. 116r.

S. 4: Iniciála ke knize Jozue. Bible Václava IV.

Wien, Österreichische Nationalbibliothek. Cod. 2759, fol. 214r.

© Univerzita Karlova, 2025

Text © Ivan Hlaváček, Jiří Kuthan, Jan Royt, Štěpán Valecký, 2025

Photo © Jiří Kuthan et al. (viz seznam vyobrazení), 2025

Translation © Jana Zachová (s. 564–567), 2025

Technical Diagrams © Jaroslav Synek, 2025

Cover & Typo © Michaela Blažejová, 2025

ISBN 978-80-246-4813-2

Za krále Václava kterak jest byla země velmi upokojena, i dodnes o tom pověst hlasná po vší zemi zvučí. Neb říkají, že za jeho dnuov, by byl zlato na hlavě nesl a cestú by jel neb šel, ižádnýť jest nepřekazil. Také o něm praví, kterakť jest chtěl spravedlnosti, aby se dála od bohatých k chudým...

STARÉ LETOPISY ČESKÉ Z RUKOPISU KŘÍŽOVNICKÉHO

Václav, zkažený nečinností, byl spokojen současným stavem věcí, a nestaral se ani o nápravu přítomnosti, ani o uspořádání budoucnosti. Václav byl totiž zcela nepodobný otci, vyhledával rozkoše, vyhýbal se práci a zajímal se více o víno než o království...

ENEA SILVIO PICCOLOMINI, HISTORIE ČESKÁ

Domnívám se, že v naší době nebylo v celé Evropě království bohaté tak četnými, tak vznešenými, tak vyzdobenými chrámy, jako království české. Chrámy obdivuhodné délky a prostornosti tyčící se k nebi kryla kamenná klenba. Oltáře vystavěné na vyvýšeném místě byly obtíženy zlatem a stříbrem, které pokrývalo ostatky svatých, kněžská roucha byla posita perlami, všechny ornáty bohaté, náčiní drahocenné, okna vysoká a velmi široká, nádherně zasklená a podivuhodně zhotovená poskytovala světlo. Bylo možno obdivovat se tomu nejen v městečkách a ve městech, ale i na vesnicích.

ENEA SILVIO PICCOLOMINI, HISTORIE ČESKÁ

OBSAH

Úvodem – <i>Žiří Kuthan</i>	11
Římský a český král Václav IV. (1361–1419) a jeho doba. Praha a velká umělecká centra Evropy v letech Václava IV. – <i>Žiří Kuthan</i>	15
Stavební dílo v letech vlády Václava IV. – <i>Žiří Kuthan</i>	35
Praha, hlava království – monumentální architektura v Praze v závěru vlády císaře Karla IV. a za Václava IV.	37
Mimopražské hrady krále Václava IV. a sídla s nimi stylově související	99
Kutná Hora – pokladnice království za Václava IV.	117
Stavby středočeského regionu	135
Na severozápad od Prahy	157
Plzeň, západní a jihozápadní Čechy od pozdních let vlády Karla IV. do počátku husitské revoluce	175
Jižní Čechy ve znamení rožmberské růže. Architektura v jihočeském regionu do počátku husitské revoluce	203
Sakrální architektura ve východních Čechách. Kostely ve věnných městech českých královen	279
Stavby z doby Václava IV. na Moravě a ve Slezsku	325
Architektura doby Václava IV. ve znamení inovací	347
Příloha: Hrady krále Václava IV. a příklady sídel z jeho doby	353

Sochařství a malířství za vlády Václava IV. v historických zemích Koruny české – <i>Jan Royt</i>	369
O dvorské knihovně Václava IV. trochu jinak – <i>Ivan Hlaváček</i>	473
Erby a odznaky Václava IV. – <i>Štěpán Valecký</i>	497
Export uměleckých děl z Prahy v druhé polovině 14. a v raném 15. století – <i> Jiří Kuthan</i>	511
České království a Anglie v době Lucemburků – <i>Jiří Kuthan</i>	515
Začátek a první období husitské revoluce ve svědectví současníků. K důsledkům revolučních událostí – <i>Jiří Kuthan</i>	531
Epilog – <i>Jiří Kuthan</i>	547
Ediční poznámka – <i>Jiří Kuthan</i>	549
Události v životě římského a českého krále Václava IV. – <i>Jiří Kuthan</i>	551
Edmond de Dynter o Václavovi IV. – <i>překlad Jana Zachová</i>	564
Poznámky	568
Seznam použitých zkratk	602
Seznam pramenů a literatury	603
Seznam a zdroje vyobrazení	617
Rejstřík osobních jmen	627
Rejstřík místních jmen	633

Kutná Hora – pokladnice království za Václava IV.

Po Praze byla nejvýznamnějším městským centrem v Čechách Kutná Hora, proslulá svými ložisky stříbrné rudy, jejím zpracováním a ražbou mincí. Od dob krále Václava II. byla doslova pokladnicí České koruny. V návrhu zákoníku Maiestas Carolina, sestaveného na popud Karla IV., byla Kutná Hora jmenována mezi městy, která se nesmějí zcizit ani směnit.

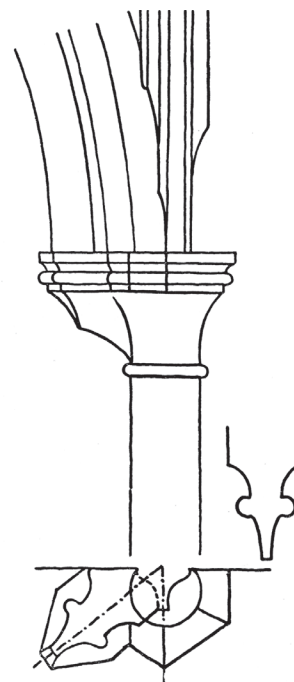
V průběhu let Václav IV. občas Kutnou Horu navštěvoval. V roce 1409 zde vydal Dekret kutnohorský, jímž byly nově upraveny poměry na pražské univerzitě. Naposledy je zde Václavův pobyt doložen mezi 22. březnem a 5. květnem roku 1419.⁹⁴

Velkoryse byl za Václava IV. představován Vlašský dvůr,⁹⁵ v němž se nacházela mincovna, královská pokladnice a také rezidence. Nově byl zbudován objekt, v jehož přízemí se dochoval prostor zaklenutý na střední válcový sloup sloužící snad původně jako kaple. Ale mnohem náročněji je utvářena nad ním položená kaple v prvním patře.⁹⁶

Prostor v patře se otevírá do arkýře vysunutého do vnitřního nádvoří Vlašského dvora. Těleso tohoto arkýře spočívá na vysoké podnoži ukončené členitou římsou, které jsou podloženy dvě konzoly s listovým dekorem. Tyto listy jsou dynamicky zprohýbány a na povrchu bohatě rozvlněny, kamenická práce je tu virtuózní. S podobně utvářeným rostlinným dekorem se lze setkat na dílech parlérovské huti.

Už tím, že soklová podnož arkýře je polygonální, dolní část vlastního arkýřového tělesa čtverhranná a jeho vršek pětiboký, byla celkovému obrazu arkýře dodána neobyčejná proměnlivost, a vznikla tu tak bohatá tvarová hra. Je zjevné, že zde stojíme před dílem architekta nadaného fantazií a vynalézavostí.

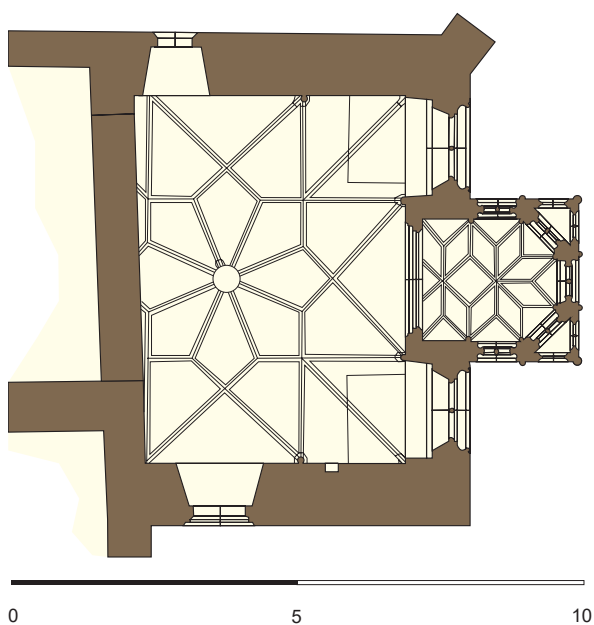
Kutná Hora. Vlašský dvůr.
Arkýř kaple.

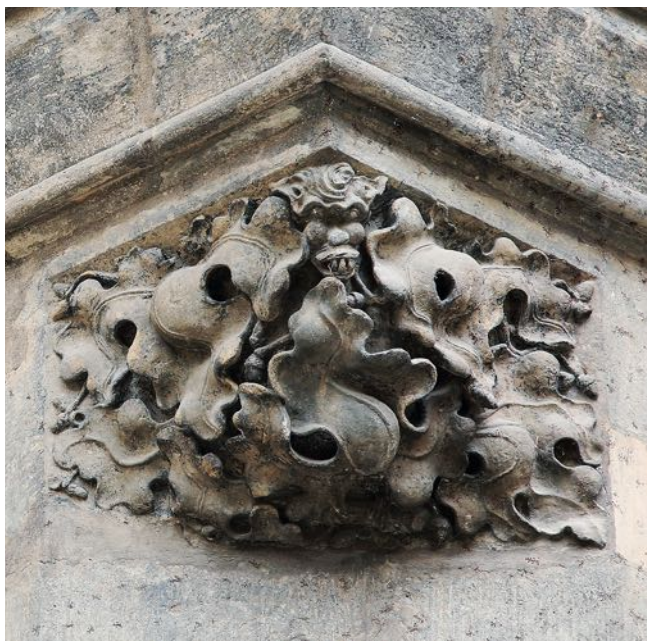

Kutná Hora.
Vlašský dvůr. Královská kaple.
Ukončení klenební přípory
a náběh klenebních žeber.

Kutná Hora.
Kamenná deska s reliéfem
točence (snad původem
z Vlašského dvora).

Kutná Hora.
Vlašský dvůr. Královská kaple.
Půdorys před přestavbou.

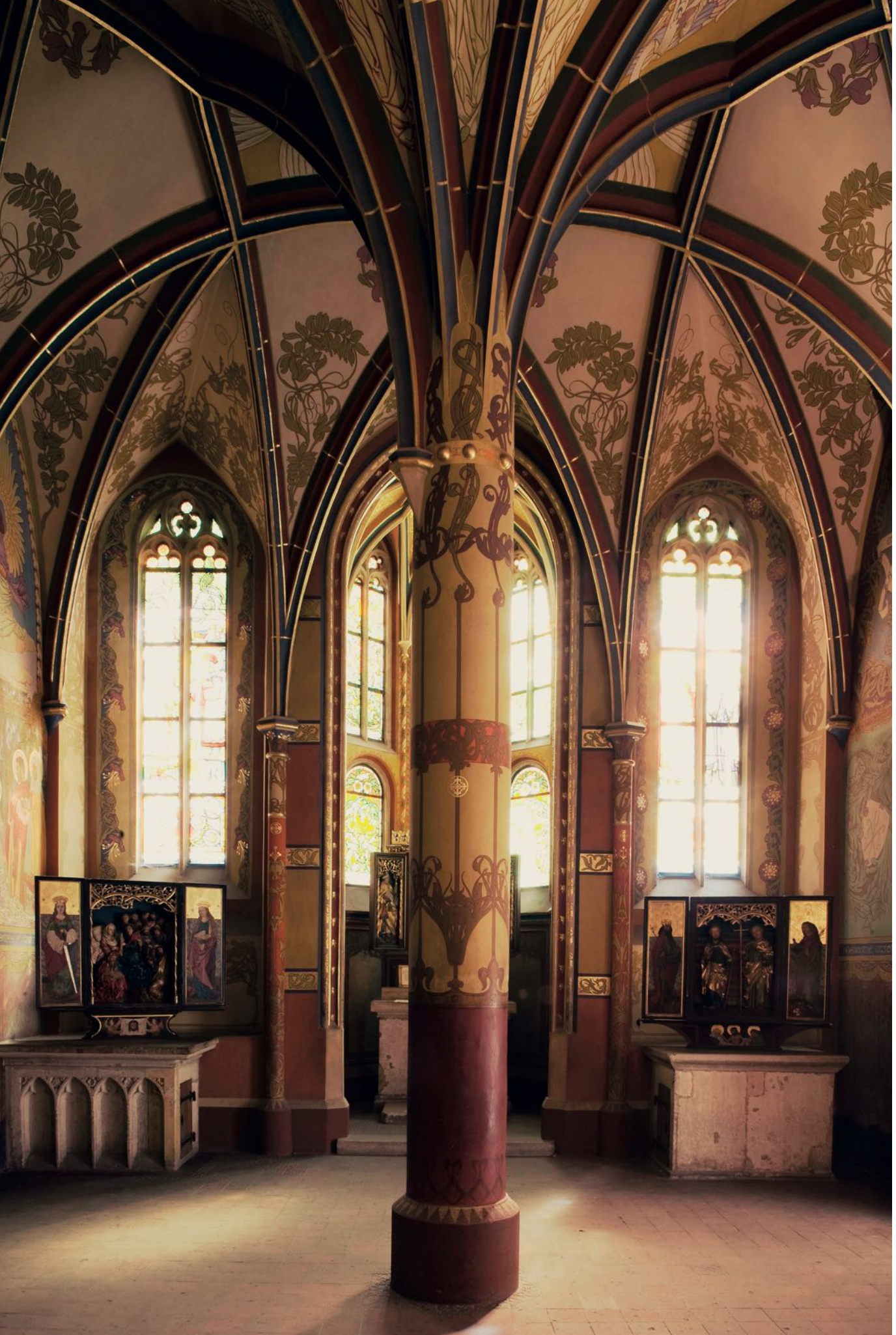

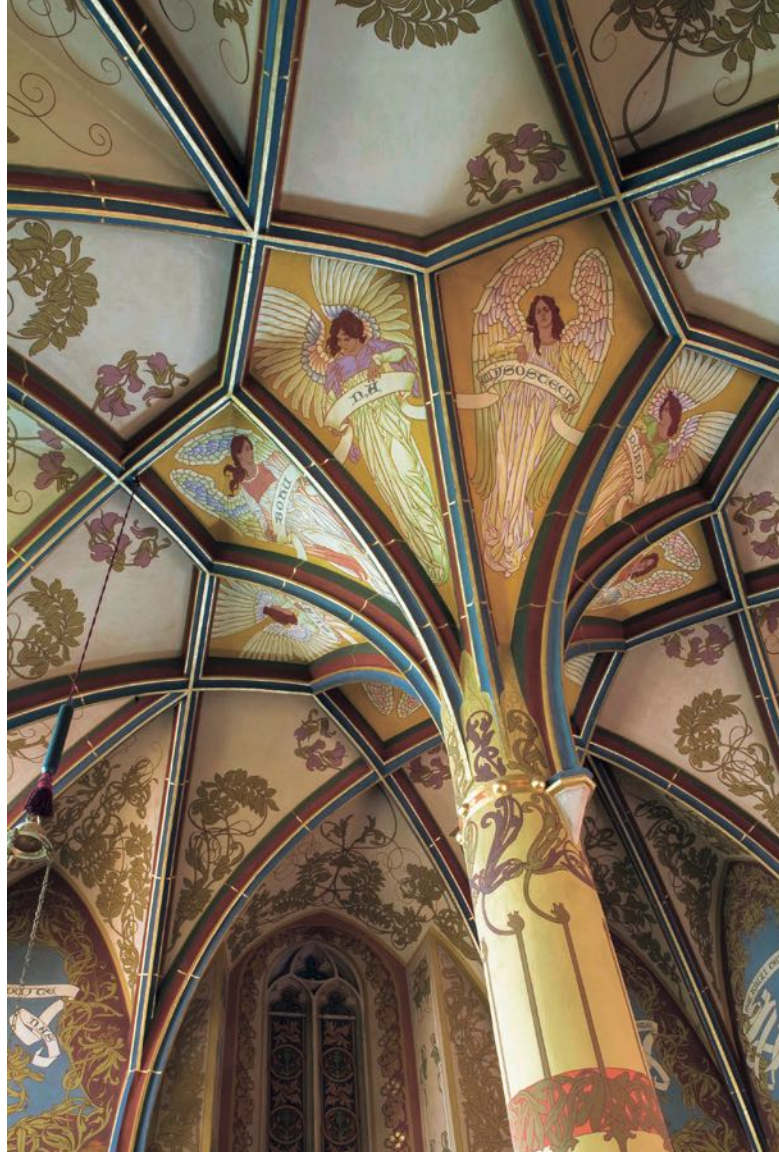
Kutná Hora. Vlašský dvůr. Arkýř kaple.
Konzola s listovím.

Kutná Hora. Vlašský dvůr. Arkýř kaple.
Konzola s listovím.

Kutná Hora. Vlašský dvůr. Prostor
pod kaplí.

Kutná Hora. Vlašský dvůr.
Klenba v presbytáři kaple.

Kutná Hora. Vlašský dvůr.
Kaple. Klenba v lodi.

Kutná Hora. Kaple Vlašského
dvora. Klenební náběhy.

Kutná Hora. Vlašský dvůr.
Interiér kaple.
(vlevo)

Klenba presbytáře horní kaple je síťová, vycházející ze vzorce, jaký byl uplatněn ve vysokém chóru pražské katedrály. Vlastní loď kaple měla původně půdorys obdélný, až při novodobé přestavbě Vlašského dvora z neporozumění doplněný na čtverec. Poněkud excentricky je uprostřed tohoto prostoru situován subtilní válcový sloup, který vynáší hvězdicovou klenbu, jejíž vzorec byl původně „neúplný“. Tato nepravidelnost byla ovšem záměrná, až z nepochopení původního úmyslu byla hvězda této klenby doplněna na celek. Klenební žebra vybíhají z ústředního sloupu v rozličné výši a také jsou v něm různým způsobem ukotvena. Na obvodových zdech jejich náběhy spočívají na hlavicích přípor nebo na konzolách, jejichž tvar je proměnlivý. Ve svém náběhu se klenební žebra protínají či do sebe zdánlivě nelogicky zabíhají.

Jakýkoliv přehledný a racionální řád je tu popírán, namísto toho zde vládne fantazie a rozmanitost, namísto logické struktury hravost, jako by tu vše bylo prodchnuto vibrující hybností. V tom není interiér kaple Vlašského dvora nepodobný Sloupové síni královského paláce Pražského hradu. Experimentování opouštějící zažité normy bylo vlastní vůdčímu mistru pražské katedrály Petru Parléři, a proto také byla kaple Vlašského dvora v Kutné hoře přiřazována k jeho dílům,⁹⁷ s nimiž má nepochybně mnoho společného. Přestože byla pozměněna při novodobé necitlivé renovaci a její stěny a klenby pokryla agresivně působící malířská výzdoba, která přehlazuje vnímání vlastní architektury, patří tato královská kaple v Kutné Hoře i přes nevelké rozměry k vrcholným dílům své doby. Jak v málokteré jiné stavbě je tu ztělesněn duch hledání nových cest a nových způsobů vyjadřování.

Mimořádnému významu Kutné Hory odpovídala jak rozloha města, tak i množství jeho staveb. Z řady kutnohorských kostelů vyniká svými dimenzemi farní kostel sv. Jakuba,⁹⁸ budovaný od doby Jana Lucemburského. Původně měl mít podobu baziliky, ale vzápětí byl stavěn jako trojlodní hala. Až v době Václava IV. bylo dokončeno trojlodí, západní průčelí a jeho severní vysoká věž, zatímco z druhé věže na jižní straně západní fasády zůstalo jen torzo. Do předhusitského období spadá i zřízení kaple ve východním poli jižní boční lodi. V sochařsky utvářených konzolách ve východních polích bočních lodí byla spatřována reflexe díla pražské parléřovské huti,⁹⁹ stejně tak jako v charakteru kružbového vzorce velkého okna v západním průčelí.

K předhusitským sakrálním stavbám Kutné Hory patřila i v těsné blízkosti kostela sv. Barbory položená kaple Božího těla.¹⁰⁰ Měla původně dvě etáže, z nichž se v plnosti zachovala jen spodní. Byla sklenuta na devět polí, přičemž klenby vyrůstají jednak z obvodových zdí, jednak ze čtyř sloupů umístěných v prostoru. Ty jsou poměrně nevysoké, těžké a masivní. V kontrastu s tím působí klenby lehkým dojmem. Vybíhají bez konzol jak z těchto sloupů, tak z obvodových zdí. Do oblého tělesa sloupů se klenební žebra ve svých náběžích nezařezávají ve stejné výši, ale v rozličné úrovni. Tato nepravidelnost stejně tak jako nápadný kontrast masivity sloupů s lehkostí kleneb jsou příznačným rysem této architektury připomínající síň v přízemí pražské Novoměstské radnice.

Největším a nejproslulejším dílem v Kutné Hoře v desetiletích před husitskou revolucí bylo budování kostela sv. Barbory.¹⁰¹ O jeho počátcích vypovídá

Kutná Hora.
Kostel sv. Jakuba.
Pohled od jihozápadu.

Kutná Hora. Kostel sv. Jakuba. Západní průčelí s portálem a velkým oknem.

Kutná Hora.
Kaple Božího těla.
Interiér.

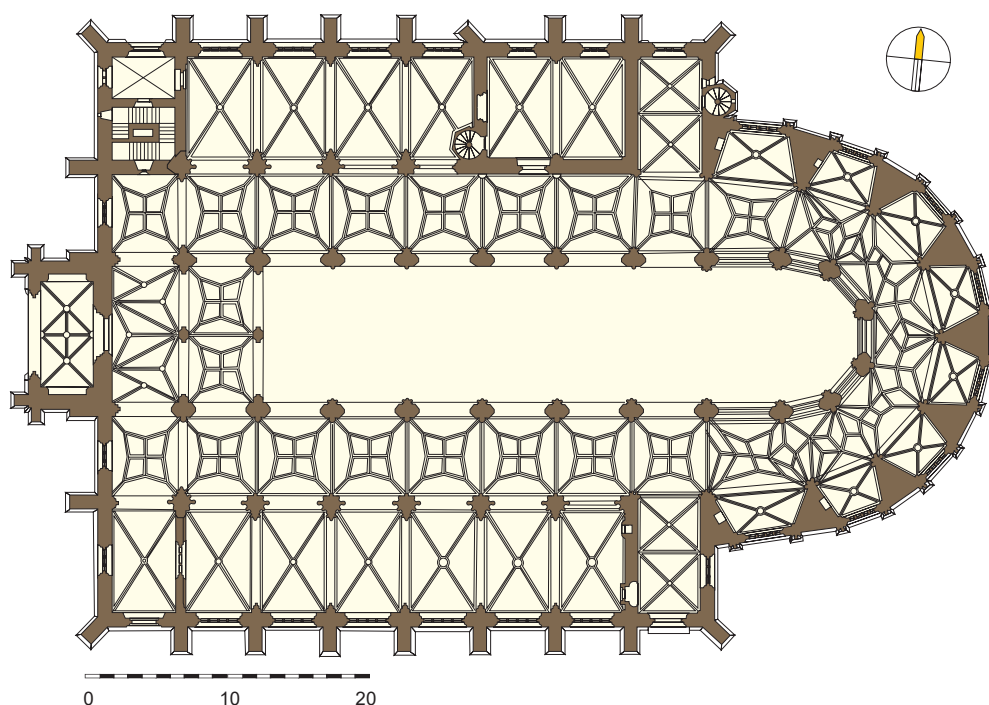
Kutná Hora.
Kaple Božího těla.
Sloup s náběhy kleneb.

Kutná Hora.
Kaple Božího těla.
Klenební náběh
v obvodové zdi.

nejlépe bula papeže Bonifáce IX. z 16. dubna roku 1403.¹⁰² Jejím vydání předcházela iniciativa děkana a kapituly pražského katedrálního kostela, správce kostela sv. Václava v Pněvicích a bratrstva „z Cechu“. Odtud se dovídáme, že kaple ke cti Božího těla a sv. Barbory byla nákladně postavena kutnohorskými na pozemku a panství pražského kostela v obvodu pněvické farnosti. Začátku stavby svatobarborské svatyně zjevně předcházel spor mezi farností v Malíně, příslušející cisterciáckému klášteru v Sedlci, a kutnohorskými měšťany o práva ke kostelům a kaplím v Kutné Hoře. Proto patrně padlo rozhodnutí postavit novou svatyni mimo obvod města na pozemku pražské katedrální kapituly. Papežskou bulou bylo povoleno při kapli Božího těla a sv. Barbory zřídit hřbitov, dále bylo uděleno právo křtu, zpovědi a udělování svátostí, kaple byla vybavena farními právy a spojena s farou při pněvickém kostele.

Se stavbou svatobarborského kostela se patrně započalo v nepříliš vzdálených dobách předcházejících vydání papežské buly. Od let 1384–1388 jsou doložena nadání učiněná ve prospěch Bratrstva Božího těla pro svatyni tohoto zasvěcení, jednotlivé oltáře a kaple.¹⁰³ Podle zápisu v archivu pražské metropolitní kapituly, datovanému údajně ke dni 27. července 1388,¹⁰⁴ Vincenc z Rožmitálu a další členové Bratrstva Božího těla potvrdili, že kaple Božího těla a sv. Barbory poblíž Kutné Hory, kterou chtějí založit a postavit na pozemku kapituly pražského kostela, který byl darován kapitulou s výslovným svolením pražského arcibiskupa Jana, aby po osm let po započetí stavby šestý díl obětí a darů připadl proboštovi, děkanovi a kapitule, pět dílů pak na práci na stavěné kapli. Pochybnosti vzbudila skutečnost, že tento zápis nebyl zanesen do erekcčních knih pražského arcibiskupství, a byl proto vysloven soud, že pravděpodobně vznikl až dodatečně.¹⁰⁵

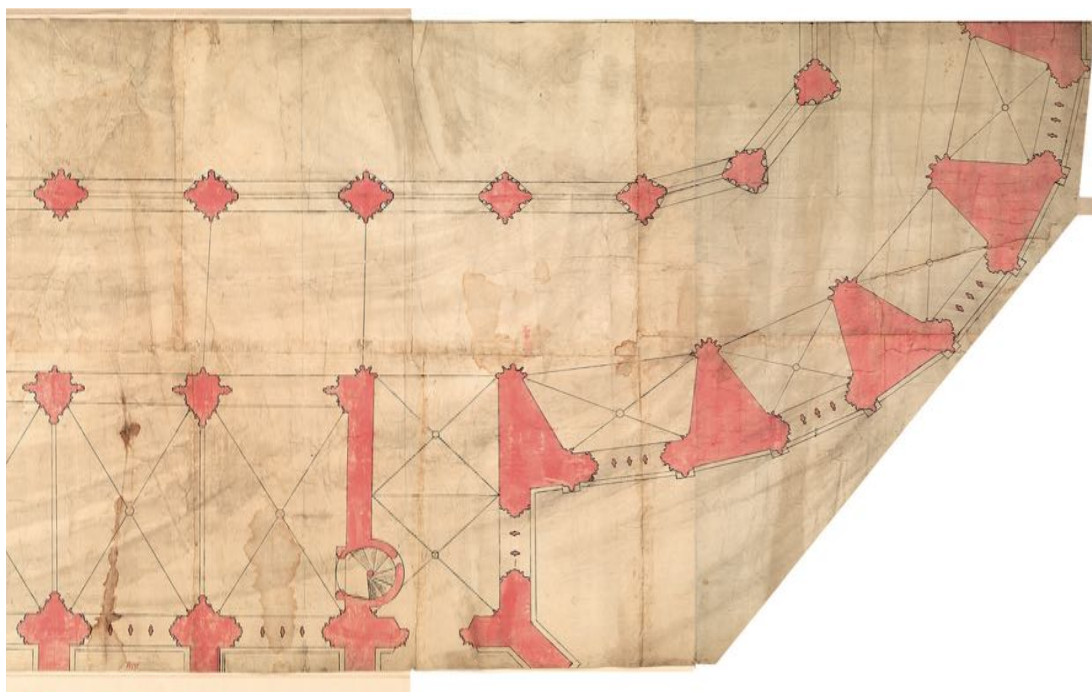

Kutná Hora.
Kostel sv. Barbory.
Půdorys.

Kutná Hora. Kostel sv. Barbory. Dolní část chórového závěru. Pohled od východu.

Kutná Hora. Kostel sv. Barbory. Fragment půdorysu.

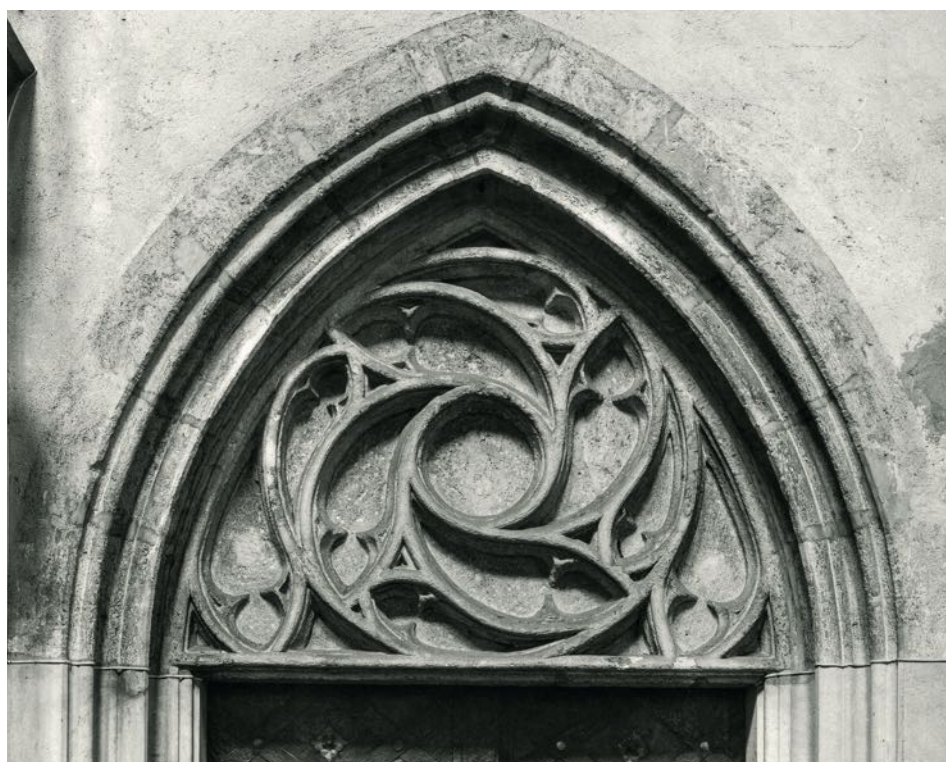

Kutná Hora. Kostel sv. Barbory. Vnější plášť chórového závěru.

Kutná Hora. Kostel sv. Barbory. Severní bok vysokého chóru.

Kutná Hora.
Kostel sv. Barbory.
Portál sakristie. Tympanon.

Kutná Hora.
Kostel sv. Barbory.
Sokl pilíře vysokého chóru.

Protože v roce 1388 byl jmenován oltářník u oltáře sv. Apoštolů v kostele Božího těla, kterému bylo potvrzeno nadání na roční plat určený na sloužení mší, lze soudit, že svatobarborský kostel byl již ve stavbě. Následně rychle přibývala nadání na jeho jednotlivé oltáře a kaple. Dílo tedy bylo zahájeno v době, kdy byl dokončován a vysvěcen chór pražské katedrály.

Stavba kostela sv. Barbory byla od počátku uskutečňována na náklady kutnohorského měšťanstva. Byla zahájena s nesmírnou velkorysostí. Na východě byl založen velký „katedrální“ chór, sestávající z vysokého chóru ukončeného závěrem na pěti stranách desetiúhelníka a otevírajícího se arkádami do ochozu. Na ten navazuje osm chórových kaplí na vnější straně vymezených celistvým obvodovým pláštěm. Z něho dovnitř vystupují pilíře na trojúhelném základu oddělující jednotlivé chórové kaple, přičemž toto řešení nápadně upomíná na kostel sv. Bartoloměje v Kolíně.

Navíc podobný tvar jako v Kolíně mají v Kutné Hoře i sokly pilířů arkád vysokého chóru, zejména pokud jde o jejich stranu obrácenou do ochozu. Jednotlivý vnější plášť kaplového věnce má rovněž obdobu v Kolíně i na chóru kostela sv. Kříže ve Švábském Gmündu.

Zatímco kaple mají v Kutné Hoře jen jednoduché křížové klenby, v chórovém ochozu byly uplatněny klenby hvězdové a síťové. Profilace pilířů tu přechází do profilů klenebních žeber naprosto organicky, bez jakéhokoliv přerušení nebo anomálie. Proto lze soudit, že celá stavba pilířů vysokého chóru, ochozu a kaplového věnce vznikla bez přerušení, a to předtím, než události husitské revoluce budování svatobarborského chrámu zastavily.

Kutná Hora.
Kostel
sv. Barbory.
Jižní rameno
ochozu.

Kutná Hora. Kostel sv. Barbory. Klenby v chórovém ochozu.

Ve vysokém chóru dospělo dílo před začátkem husitských válek nad úroveň arkád, na triforium už tehdy nedošlo. Zbudování triforia, okenní etáže vysokého chóru, opěrného systému a klenby bylo uskutečněno až v době pohusitské.

Svémi rozměry mohl kostel sv. Barbory směle konkurovat pražské katedrále. Ve srovnání s ní však byl kutnohorský chór založen jako podstatně kratší. Na jeho vnějším plášti ani uvnitř nebylo žádné místo pro bohatší architektonické členění a výzdobný detail. Stejně tak utváření pilířů vysokého chóru je ve srovnání s pražskou katedrálou neskonale prostší. Oproti jejímu tvarovému bohatství je tu zřetelný velký odstup.

Na západní straně byly k velkému chóru na severu a jihu připojeny z jeho obrysu navenek vysunuté předsíně a na severní straně dále k západu i sakristie a nad ní v patře pokladnice přístupná šnekovým schodištěm. Z nitra chrámu se do sakristie vstupuje portálem, v jehož tympanonu spatřujeme kružbu s motivem rotujících plamének, což byl oblíbený motiv v parlérovském díle.

Západní část svatobarborského kostela byla založena jako trojlodní bazilika, ale vzápětí byl původní záměr změněn na pětিলodí.¹⁰⁶ To bylo ve spodní části zbudováno ve stávajícím rozsahu už před husitskou revolucí. Už tehdy vznikly mezilodní arkády hlavní lodi a byly zaklenuty boční lodě. I tady, tak jako v chórovém ochozu a v chórových kaplích, se klenby odvíjejí organicky a plynule z nosných článků, nikde tu není stopy po nějakém přerušení stavebních prací či změně plánu.¹⁰⁷ Zatímco vnitřní boční lodě dostaly klenby se vzorcem čtyřcípé hvězdice, vnější lodě mají jednoduché klenby křížové.

Při obnově kostela na konci 19. století byla jeho loď prodloužena o jedno pole na západ a bylo zbudováno nové průčelí. Původní záměr nicméně předpokládal, že svatobarborský kostel bude západním směrem mnohem delší, jak je to zakresleno na plánu Jiřího J. Čáslavského z roku 1675.¹⁰⁸

Řada rysů v architektuře svatobarborského chrámu ukazuje na souvislost s parlérovským dílem, zejména s kostelem sv. Bartoloměje v Kolíně, ležícím v nevelké vzdálenosti od Kutné Hory. Jeho stavbu zahájil v roce 1360 sám Petr Parlér. Ve stručném seznamu jeho děl v nápisu v pražském triforiu však kostel sv. Barbory v Kutné Hoře uveden není. K městu měl nicméně vazbu Jan Parlér, nejmladší syn z prvního manželství Petra Parléra, jenž pojal za ženu Kateřinu Helenu, dcera Ješka z Kutné Hory.¹⁰⁹ Vypuknutí husitské revoluce způsobilo, tak jako v jiných případech, zastavení stavby. Pokračování díla bylo obnoveno až v letech 1482–1483¹¹⁰ a nikdy nebylo dokončeno v původně zamýšleném rozsahu.

Na konci 14. století byly v Kutné Hoře dostavovány obvodové zdi lodi a presbytáře kostela Panny Marie Na Náměti a byl stavěn kostel sv. Kříže mimo městské hradby proti Čáslavské bráně.¹¹¹ Přestavován byl i kostel sv. Filipa a Jakuba v blízkosti kláštera cisterciáků v Sedlci.¹¹² Někdy se soudí, že v době Václava IV. vznikla i horní část tamního karneru. Přestože její podoba byla dotčena barokní přestavbou, je zjevné, že gotická stavba se řadila k neobyčejně kvalitním architektonickým dílům.